

FOLKLOR ASARLARI TILINING O'RGANILISHI

Ro'zmatova Nargiza Ollashukur qizi
NDPI tayanch doktoranti

***Annotatsiya:** Folklor asarlari tilini o'rganish lingvofolkloristika atamasining kirib kelishiga turtki bo'ldi. Bu atama bilan bog'liq jahonda va turkiy tillar dunyosida ko'plab ilmiy izlanishlar amalga oshirilmoqda.*

***Kalit so'zlar:** folklor, lingvofolkloristika, turkiy tillar, atama.*

***Abstract:** The study of the language of folklore works prompted the introduction of the term *linguo-folkloristics*. Many scientific researches related to this term are being carried out in the world and in the world of Turkic languages.*

***Keywords:** folklore, *linguo-folkloristics*, Turkic languages, term*

Folklor tilining o'ziga xos tabiati haqidagi qarashlar ilk bor atoqli rus pedagogi K.D.Ushinskiy tomonidan ilgari surilgan bo'lib, keyinchalik bu masalalar nemis faylasufi Yakob Grimmni ham chetda qoldirmadi, u ham nemis xalq og'zaki ijodiga xos namunalarni bir joyga jam qildi. Rus tilshunosligida folklor asarlari tilini o'rganish jarayonlari ilmiy nuqtai nazardan XIX asrning 40-yillaridan boshlangan bo'lib, og'zaki she'riy asarlarni yig'ish faoliyati bilan ko'zga tashlanadi. Rus xalq og'zaki ijodi namunalarni yig'ish va uning til xususiyatlarini dastlab o'rgangan olim sifatida ba'zi kitoblarda F.I.Buslayev yoki A.X.Vostokovtin deyilsa, boshqa manbalarda esa A.A. Potebnya nomi tilga olinadi. Bundan tashqari, bu soha rivojida A.N. Veselovskiy, P.G. Bogatyryova, A.P. Evgeniyeva, I.O.Ossovetskiy, V.E.Proppa, A.V.Desnitskaya, P.G.Bogatiryov, D.S.Lixachev, S.G.Lazutin, S.E.Nikitina, A.T.Xrolenko, Y.B.Artyomenko kabi tilshunoslarning mehnatlari ham kattadir. Ayniqsa, "lingvofolkloristika" atamasining fanga kiritilishida kursklik olim Aleksandr Timofeevich Xrolenko xizmati beqiyosdir. [Хроленко А.Т,1976:28] Uning 1974-yil "Russkaya rech" jurnalida chop qilingan "Folklor tilini o'rganishga kompleks yondashuv masalasida" va "Lingvofolkloristika muammolari" nomli maqolalari bu yo'nalishning alohida fan sifatida o'qitilishiga asos bo'lib, bugungi kunga qadar o'z dolzabligini yo'qotmasdan kelmoqda.

Turkiy xalqlar tarixiga lingvofolkloristikaning kirib kelishi XX asrning 50-60-yillariga to'g'ri keladi. Bu soha bo'yicha dastlabki ilmiy ishlar turkman folklorshunosligida S.Bayliyevning "Sayot va Hamro" dostonining til xususiyatlari [Байлиев С,1965:90], D.Mamedkuliye'vning "Shoxsanam va G'arib" dostonining til xususiyatlari (1965) nomli dissertatsiya [Мамедгулиев Д, 1965:45] ishlari yoqlangan bo'lib, ularda dostonlarning fonetik, leksik va grammatik tomonlari ochib berilgan. Ozarbayjan tilshunosligida bu soha bo'yicha H.Alizoda, M.Toxmasib, X.Korog'lu,

K.Valiyev, S.Mexdiyeva, N.Jafarov kabi folklorshunoslar xalq og‘zaki ijodi tilning o‘ziga xos xususiyatlari haqida ilmiy ish olib borganlar. Ayniqsa, S.Mexdiyevaning “Ozarbayjon yozma dostonlari tili (XVIII asr yozma yodgorligi “Shahriyar” dostoni qo‘lyozmasi asosida) nomli monografiyasi, “Xalq og‘zaki ijodi yodgorliklarini lingvistik-poetik tadqiq qilish [S.Mexdiyeva, 1991.192]. Folklor abidələrini lingvistik-poetik tadqiqi orta əsrlərdə yazıya alınmış Azərbaycan xalq dastanlarının əlyazması əsasında və N.Jafarovning qadimgi türk eposlarından bo‘lgan “Dede Qorqud” və “Koroğlu” dostonlarının poetik xususiyatlarına bag‘ishlangan tadqiqotları diqqətə sazovordir [Cəfərov N.Q, 1997,15]. Dostonlarning lingvistik xususiyatlarini ochib berishda qozoq tilshunosligida ham bir qancha ilmiy tadqiqotlar yuzaga keldi. J.Bayzakov eng birinchilardan bo‘lib bu ishga kirishdi va “Qozoq qahramonlik dostoni “Alpomish”ning lug‘aviy xususiyatlarini” nomli dissertatsiya ishini yoqladi. [Байзаков Ж, 1967:19] Bundan tashqari E.Jubanov tomonidan qozoq lirik dostoni “Qozi Ko‘rpesh –Bayan sulu” eposining adabiy–lingvistik xususiyatlari” nomzodlik dissertatsiyasi [Жубанов Е.Х,1967:32], 1989–yil A.J.Muxataeva qozoq liro–eposining lingvistik materialı (“Moddiy madaniyat leksikasi”) yuzasidan nomzodlik dissertatsiyasini himoya qilgan.

Folklor asarlari tilini o‘rganishga qiziqish nafaqat jahon miqyosida, balki turkiy tillar dunyosida ham ko‘plab izlanishlarga yo‘l ochmoqda. Bu kabi ilmiy izlanishlarni yanada ko‘paytirish folklor asarlari tilining o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berishda juda katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Хроленко А.Т. Лексика русской народной поэзии. -Курск. 1976.
2. Байлиев С. Языковые особенности дастана «Саят и Хемра».АКД, 1965;
3. Мамедкулиев Д. Языковые особенности дастана «Шасенем и Гариб». АКД, 1965.
4. S.Mexdiyeva. Azərbaycan yazılı dastanlarının dili (XVIII əsr yazılı abidəsi “Şəhriyar” dastanının əlyazması, əsasında) (monografiya, 192 s.) Bakı, “Elm”, 1991.
5. Cəfərov N.Q.”Koroğlu”nun poetikasi: Müəllimlərə kömək, Bakı, 1997.
6. Байзаков Ж.Лексические особенности казахского героического эпоса «Алпамыс», – Автореф.дисс.к.ф.н –Алма–Ата. 1967
7. Жубанов Е.Х. Литературно-лингвистические особенности эпоса «Козы Корпеш Баян сулу» Автореф.дисс.к.ф.н –Алма–Ата. 1967